

Ключевые слова: жестокость, агрессия, насилие, жестокость в семье, причины жестокого обращения с детьми в семье.

SUMMARY

Golovnya V. To the problem of violence against children in Ukrainian families.

On the basis of statistical analysis it is determined that today attitude to children in the family includes not only respect for their legitimate rights, freedoms and interests, but also a clear understanding of the role of each member of society in preventing cases of cruelties against children, taking into account the importance of various factors of child development (biological, psychological, economic, social, etc.), establishing the liability of family and society to create conditions for harmonious and safe environment in which a child lives and develops.

The author analyzes the concept of "child abuse in the family" and defines it as the behavior of parents, relatives (or persons in loco parentis) of a child, which is characterized by damage to physical, psychological, moral, spiritual and other health of the child, violation of rights, freedoms and interests, obstruction of comprehensive development, intentional (or unintentional) creation of a negative climate in the family, deprivation of a child of proper care, support and protection.

The article also notes the main causes of problems in the society: unemployment or low material security of the family; alcoholism of one or both parents; loneliness or marriage that broke up; a small residential space, which increases tension; parents' frustration or anger in the life; physical or mental fatigue; immaturity of parents; selfishness of parents, their desire for entertainment; lack of attachment to the child; excessive demands; birth of the second child; a large number of children; an unwanted child (as an excuse to a marriage); a prematurely born child in marriage, which allows an occasion to quarrels and divorce; a child with physical and mental disabilities, whom they want to get rid of because of the condemnation of others.

The author concludes that every cruel act or omission of an adult carries consequences for the children, which are usually heavy, both physically and psychologically, and are often fatal. The cruelty of parents to children is an interdisciplinary problem, and therefore requires further studies of socio-pedagogical features, characteristics and ways to overcome this problem.

Key words: cruelty, aggression, violence, violence in the family, reasons for abuse of children within the family.

УДК 316.61:392.34

С. М. Гордієнко

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН СЬОГОДЕННЯ

У меті репрезентовано результати аналізу стану наукової розробки феномену соціальності особистості, поглибленого вивчення його із соціально-педагогічних позицій. Методами дослідження виступали аналіз наукової літератури, узагальнення та систематизація поглядів учених. Проведене дослідження дало підстави авторці для узагальнень щодо сутності соціальності як важливого соціально-педагогічного феномену сьогодення. Незважаючи на значну дослідженість проблематики соціальності особистості, автор вважає, що наукові розвідки щодо висвітлення різних аспектів зазначеного соціального феномену ще не вичерпали себе в контексті сучасних суспільних трансформацій.

Ключові слова: соціальність, суспільство, особистість, соціальна педагогіка, еволюція людства.

Постановка проблеми. Сьогодення змушує розв'язувати життєві задачі високої новизни та складності, актуалізує необхідність розвитку особистості здатності поводитися компетентно в багатоваріантному світі, кваліфікувати події життя за ступенем їх значущості, безпеки, корисності. Усе це посилює важливість розвитку в особистості, починаючи з дошкільного дитинства, соціальності – здатності існувати в суспільстві й виконувати різноманітні соціальні функції в складі різних груп, виступаючи при цьому не тільки в ролі суверенної особистості, а й виразником інтересів цієї спільноти.

Аналіз актуальних досліджень. Питання соціальності та забезпечення її розвитку не є принципово новим у науці. До сьогодні докладено багато зусиль відносно запровадження в наукову та практичну діяльність поняття «соціальність». Нині низку різних аспектів поняття «соціальність» висвітлено українськими та російськими науковцями в межах філософських (П. Ворохов, Е. Леонтьєва, К. Логова, Н. Колпакова, М. Остарков, І. Пантелєєва, С. Щербак), політичних (В. Малугина), біологічних (А. Чабовский) та інших наук. Почали порушувати питання соціальності в освітньому контексті (І. Маврина, А. Кусжанова) і в аспекті вирішення соціально-педагогічних проблем особистості (Л. Мардахаєв, В. Нікітін, О. Рассказова, А. Рижанова, О. Пахомова, С. Харченко та ін.).

Проте, незважаючи на значну дослідженість різних аспектів соціальності особистості, цей важливий соціально-педагогічний феномен сьогодення в епоху суспільних трансформацій потребує поглибленого вивчення із соціально-педагогічних позицій.

Метою цієї статті є аналіз стану наукової розробки феномену соціальності особистості, поглиблене вивчення його із соціально-педагогічних позицій.

Виклад основного матеріалу. Розмірковуючи щодо сутності соціальності, ми прагнемо надати цій категорії наукове обґрунтування з точки зору соціальної педагогіки, спираючись на сучасні підходи та інформаційні джерела.

Посилаючись на наукову літературу, можна умовно визначити, що питання розвитку соціальності особистості залишались актуальними в усі часи. За характеристикою Д. Затонського, уся історія розвитку людства чито людської спільноти містить у собі постійну жагу порозуміння переваг і недоліків суспільного задоволення потреб, до виправлення деструкцій в устрої суспільства через удосконалення організації суспільної системи та її управлінської надбудови. За характеристикою дослідника, мабуть не без підстав, сучасники дискутують щодо «майбутнього, яке знаходиться у минулому» [10, 155]. У той же час, нехай і нечисленні, але доступні дані засвідчують про дещо різне сприйняття соціальності та її ознак у суспільній динаміці на різних ступенях розвитку. Як певна вказівка щодо залучення історичних фактів до розуміння сучасного змісту соціальності,

сприймається ствердження М. Бердяєва, за яким «...є два минулих: минуле, яке було і яке пропало, і минуле, яке і зараз для нас є складовою частиною нашого сьогодні» і далі «...вся минула історія людства входить в наше сьогодні і лише у такій якості існує...»[11, 109].

Зважаючи на це, у межах даного дослідження важливим є аналіз робіт учених щодо дослідження змісту соціальності в історичному аспекті. Подібні дослідження базуються на ґрунтовному вивченні досить значного теоретичного матеріалу, оскільки існувало та й існує достатньо підходів до тлумачення сутності та змісту соціальності, виходячи з різної і, в тому числі, із суспільної філософії функціонування різних держав на різних континентах світу.

Традиційно трактування соціальності здійснювалося з позиції доміанти суспільства (Е. Дюркгейм, О. Конт, Т. Парсонс та ін.). Соціальність епохи постіндустріального суспільства акцентує суб'єктивний момент (емоції, відносини, мотиви) сприйняття об'єктивних процесів, набуває характеру та рис повсякденності, вона складається з духовного, предметного, середовищного аспектів; існує не стільки в собі й для себе, скільки в людині й для людини, задається, мотиваційними орієнтирами особистості (концепція «людських відносин» Е. Мейо, «комунікативної дії» Ю. Хабермаса, «конструювання соціальної реальності» П. Бергерата, Т. Лукмана, «соціального світу» А. Шюца, «світ-системи» І. Валлер-Стайна та ін.).

За характеристикою А. Ромма, соціальність – це феномен, у якому тривають і перетинаються індивідуальні особливості людини й соціальні, зовнішні детермінанти [4, 77]. Соціальність, відображаючи спільність життєдіяльності людей, проявляється на різних рівнях: на рівні світовідчужань, на світоглядному рівні та на рівні практичних дій і взаємодій людей. Вона знаходить своє втілення не тільки в колективній, але й у індивідуальній діяльності людини у вигляді наслідування виробленим попередніми поколіннями моральним цінностям, дотримання правил, послідовності процедур будь-якого процесу, використання життєвого або професійного досвіду інших людей. Оскільки мова йде про людину як суб'єкта свого життя на всіх рівнях буття, соціальність не може бути зведеною до макро- або мікрорівня. Як зазначено І. Кантом, соціальне цінне, з одного боку, своїм духовно-моральним складником життя суспільства, і з іншого – продовженням природного розвитку людини й виразом її індивідуальності. Соціальне виховання виступає єдиною ланкою між «особистим благом і суспільним буттям» людини, щоб, з одного боку бути незалежним, вільним, з іншого боку, жити в злагоді з іншими людьми [6, 97].

Таким чином, аналіз наукової літератури дає підстави для уточнення поняття «соціальність», що базується на твердженнях науковців, характеризує системну якість, що виступає підґрунтям формування й розвитку суспільства будь-якого типу загалом, і одночасно властивістю людини зокрема.

Спираючись на це твердження, наголосимо, що для розуміння розвитку соціальності особистості як важливого соціально-педагогічного феномену сьогодення велике значення мають сформульовані І. Коном ідеї щодо розуміння сутності соціального виховання як процесу, що своїм кінцевим результатом має виражену соціальність людини й повинний бути направлений на набуття людиною обох рівнів соціальності – особистісного та соціального. У спеціально організованому педагогічному процесі повинні створюватись умови, що дозволяють людині досягти характеристик макросоціальності (формування знань, умінь соціально-схвалюваної поведінки, придбання досвіду такої поведінки, допомога у вирішенні завдань соціального функціонування), так і характеристик мікросоціальності (здатність людини бути суб'єктом соціальних відносин, самореалізація своєї індивідуальності в реальних соціальних умовах, допомога в здобутті індивідуального соціального) [7, 233].

Необхідно підкреслити особливе місце К. Маркса в розумінні єдності соціальності індивіда та суспільства. Спираючись на його твердження, визначено, що «соціальність» – це не стільки об'єктивований результат взаємодії між людьми, який настає закономірно й неминуче, оскільки незалежний від індивідуальної свідомості й поза індивідуальною волею і, що головне, примусовий для останньої. Методологічній конструкції «суспільство і відокремлений індивід окремо один від одного» він протиставив концепцію їх «єдності, взаємовпливу та взаємоперетворень» через матеріалістичне розуміння історії, змістом якої є об'єктивно складений спосіб виробництва або спосіб поєднання безпосередніх виробників із засобами виробництва [12, 82]. Визначальним зверненням автора до такого розуміння розвитку соціальності, за яким базові методологічні принципи щодо природи «соціального» закладені у використанні ним двох його позначень, а саме *gesellschaftlich* (суспільний) і *sociales* (стосунки, відносини людей у суспільстві). Наукові дослідження в області визначення соціального, які мали наслідувати й розвивали зазначену ідею, урешті-решт поверхнево конкретизують питання і так само, як і в поглядах К. Маркса, але в площині певної поміркованості з уникненням чи то послабленням мотивів антагонізму.

Німецький фінансист Р. Ліфман в контексті даного дослідження стверджував, що «...будь-яке господарське поняття у відомому змісті соціальне...» [1, 377]. Австрійський економіст А. Амоннвіс корективи до наведеного вище тлумачення, наголосивши, що «не господарські явища, а ті, щовиникають при певних умовах відносини, які часто виступають у зв'язку з певними господарськими явищами...» є змістом соціального [2, 196]. Бельгійський філософ Е. Дюпреель стверджував, що «...основні поняття права зводяться до поняття соціального...» [3, 83]. Видатний російсько-американський соціолог і філософ П. Сорокін дійшов висновків,

що «...взаємодія двох або більшої кількості індивідів є родовим поняттям соціального...» [9, 97–98]. Російський історик К. Тахтарев вбачав сутність соціального «...у співжитті, у житті спільно, в спілкуванні з метою задоволення потреб...» [8, 42].

На підставі аналізу опрацьованої літератури щодо основних підходів становлення й розвитку «соціальності», то загальними й необхідними умовами її прояву є діяльність і спілкування, породжені внутрішньою необхідністю людини щодо задоволення потреб. За умови такого підходу, вважаємо, що, за несхожих і достатньою мірою, доповнюючи одне одного тлумачень, виокремилася модель соціальності, базуючись на предметній діяльності людини взагалі незалежно від приналежності до того чи іншого класу. У своїх формулах прихильники поміркованого підходу до «соціальності» припускали, що вона є об'єктивно існуючою реальністю, яка завжди опосередковується сукупністю людських дій у господарських процесах. Проте зрозуміло, що діяльність не є рівноправною взаємодією індивідів.

У радянському науковому просторі досить тривалий період поняття «соціальне» розглядалося як синонім поняття суспільне. Це характерно для примату суспільства над людською особистістю, та й для філософії, за якою людина нібито тільки виграє від подібного домінування спільноти над нею. Тому вести мову про досягнення економічної думки щодо обґрунтування природи соціальності та її місця в забезпеченні соціально-економічної динаміки країни в радянський період було не так просто.

У ході трансформацій, що відбувалися як в Україні, так і на всьому пострадянському просторі, упродовж 1990-2011 рр. та передбачали включення соціальних факторів до джерел забезпечення економічного зростання, відповідно до логіки дослідження, повинна була активізуватися наукова полеміка щодо чіткого визначення змісту «соціального» із метою активізації наукової розробки проблематики розвитку соціальності через уточнення загальної понятійної канви дослідження. На жаль, розгортання в країні полярно-векторних процесів затвердило фундаментом процесів теоретичного сходження у тлумаченні «соціального», на новому етапі творення української держави та й інших держав на пострадянському просторі, саме викриття деструкцій примату суспільства над особистістю, примату рівності над свободою. Спрощене мислення легко витіснило науковий пошук від фундаментального розуміння дійсності й спрямувало до більш простого, а саме до обґрунтування справедливої соціальної організації соціуму. А це не що інше як повернення у тлумаченні соціальності до абстрактного й ігнорування реально формувальних її детермінант.

Отже, у ході наукового пошуку з'ясовано, що осмислення сутності «соціальності» крізь призму еволюції суспільства й людини, співвідношення інтересів індивіду та суспільства дозволяє стверджувати, що у витоках вона пов'язується виключно з добробутом у цілому, чи то справедливим

суспільством. Але економічні системи, й особливо відкриті в силу зв'язків із зовнішнім світом, не залишаються статичними тобто потерпають від змін, які постають джерелом їх розвитку. У такі часи в системі зростає нестійкість, нерівновага, динаміка параметрів набуває умовного характеру, докорінним чином переформатовується поведінка суб'єктів економіки. Оскільки сучасна українська реальність характеризується саме таким станом її опис можливий лише базуючись на нерівності. Підставою до кваліфікації цього часового відрізка соціальним може бути тільки суспільно прийнятна нерівність. Це акцентує увагу на категорію «соціальність» як на складне системне утворення з багатоманітними характеристиками і часовими соціальними проявами, які потребують ґрунтовного дослідження.

На сьогодні висвітлено низку різних аспектів поняття «соціальність» українськими та російськими науковцями в межах філософських (П. Ворохов, Е. Леонтьєва, К. Логова, Н. Колпакова, М. Остарков, І. Пантелєєва, С. Щербак), політичних (В. Малугина), біологічних (А. Чабовский) та інших наук.

За характеристикою вчених, у межах соціальної педагогіки до останнього часу поняття «соціальність» не вербалізувалось у відповідній термінології, хоча його розуміння імпліцитно було присутнє у проблематиці даної науки, працях учених (О. Безпалько, М. Галагузова, М. Євтух, І. Зверєва, Л. Коваль, Л. Міщук, А. Мудрик, С. Хлебик та ін.). На сьогодні категорія «соціальність» почала розроблятися у контексті розуміння її як прояву суспільної природи людини на індивідуальному рівні, що передбачає суб'єктивність— спроможність бути джерелом особистої активності, проявляти індивідуальне творче ставлення до суспільного буття [9, 5].

Наголосимо, що Л. Мардахаєв, В. Нікітін, О. Рассказова, А. Рижанова, С. Харченко та інші вчені розглядали соціальність як інтегрований результат реалізації процесу соціального виховання, здатність людини взаємодіяти із соціальним світом, що базується на ідеях самозбереження соціуму, людства в цілому, єдності та гармонійної взаємодії людей різних національностей, соціально-вікових груп, класової приналежності, стану здоров'я, рівня розвитку та можливостей [5, 10].

У цілому, підкреслимо, що на сучасному етапі розвитку соціальної педагогіки як науки та практичної діяльності з різними соціальними групами більш детального й ґрунтовного розкриття з позицій соціальної педагогіки потребує сутність поняття «соціальність», необхідним стає його аналіз у цілому, а також визначення специфіки розвитку соціальності різних соціальних суб'єктів.

У цьому контексті, відзначимо, що до вікової категорії людей, розвиток соціальності яких потребує особливої суспільної та наукової уваги, належать діти раннього віку. Отже, сьогодні актуалізує подальше дослідження питання розвитку соціальності дітей дошкільного віку,

зумовлює активізацію детальних розвідок взаємодії соціального педагога з різними інститутами виховання, кваліфікованими фахівцями, батьками дітей; вимагає розробки змісту та форм роботи з ними й, безпосередньо, роботи з дітьми для передачі позитивного соціального досвіду, суспільних цінностей, необхідних у житті знань, умінь, навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Liefmann R. Das Wesender Wirtschaft und der Ausgangspunkt der National ökonomie / R. Liefmann // Jahrbücher für National ökonomie und Statistik. – Stuttgart, 1913, Folge III, B.XLYI, H.5. – 765 s.
2. Amonn A. Objekt und Grund begriffe der theoretischen National ökonomie / A. Amonn. – Wien – Leipzig, 1911. – 479 s.
3. Dupréel E. Le rapport social (Es sais ur l'objetetla méthodedela sociologie) / E. Dupréel. – Paris, 1912. – 654 p.
4. Ромм Т. А. Социальное воспитание: эволюция теоретических образов : монография / Т. А. Ромм. – Новосибирск : Наука, 2007. – 380 с.
5. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія / О. І. Рассказова. – Х. : ФОР Шейнина О .В., 2012. – 468 с.
6. Богдашевский Д. И. Философия Канта: Анализ «Критики чистого разума» и «Критики практического разума» / Д. И. Богдашевский. – М. : Книжный дом «Либроком», 2012. – 168 с.
7. Кон И. С. Ребёнок и общество : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Академия, 2003. – 336 с.
8. Тахтарев К. М. Наука об общественной жизни, ее явлениях, их соотношениях и закономерности. Опыт изучения общественной жизни и построения социологии / К. М. Тахтарев. – Петроград, 1919. – 543 с.
9. Сорокин П. А. Система социологии / П. А. Сорокин. – М. : Астрель, 2008. – 1008 с.
10. Затонский Д. В. Модернизм и постмодернизм: мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств / Д. В. Затонский. – М. : Фолио : АСТ, 2000. – 256 с.
11. Бердяев Н. А. Дух и реальность / Н. А. Бердяев. – М. : ООО «Издательство АСТ» ; Харьков : «Фолио», 2003. – 679 с.
12. Багатурия Г. А. «Капитал» // Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

РЕЗЮМЕ

Гордиенко С. М. Развитие социальности личности как важный социально-педагогический феномен современног времени.

Целью статьи является анализ состояния научной разработки феномена социальности личности, углубленное изучение его с социально-педагогических позиций. Методами исследования выступали анализ научной литературы, обобщение и систематизация взглядов ученых. Проведенное исследование дает автору основания для конкретизации сущности социальности как важного социально-педагогического феномена современности. Несмотря на значительную исследованность различных аспектов социальности, личности автор считает, что данный феномен нашего времени, в эпоху общественных трансформаций требует углубленного изучения с социально-педагогических позиций.

Ключевые слова. Социальность, общество, личность, социальная педагогика, эволюция человечества.

SUMMARY

Hordiyenko S. The development of the personality's sociality as an important socio-pedagogical phenomenon of modernity.

The purpose of the article is the analysis of the state of scientific development of the phenomenon of the personality's socialization and the grounded study of its socio-pedagogical positions. Nowadays it is reinforced the importance of development of the individual, starting from early childhood, the ability to function in society and perform different social roles within different groups.

The methods of the research were research literature analysis, synthesis, and systematization of scientific views. Based on the views of the researchers, it can be determined that the development of social identity remained relevant at all times. The conducted research gives grounds for generalizations about the nature of sociality and its development as an important socio-pedagogical phenomenon of present days. The analysis of works of the scientists on the research of sociality in the historical aspect is important in this work. All this requires a thorough analysis of theoretical and empirical material. Because there were and there are many approaches to its interpretation, based on the functioning of states of various continents of the world. Despite significant investigations in various aspects of the personality's socialization, the author believes that this phenomenon in the period of social transformations requires in-depth study due to socio-pedagogical positions. And also it requires its analysis in general, the definition of the specificity of the development of sociality of different social subjects.

It is emphasized that at the present stage of development of social pedagogy as a science and practical activities with different social groups a more detailed and thorough disclosure from the perspective of social pedagogy requires the essence of the concept "sociality".

It is noted that development of the sociality of the children of early age requires special public and scientific attention. Consequently, this necessitates the further study of the issue of development of socialization of children of preschool age, leads to the activation of detailed investigations of social interaction of the teacher with various institutions of education, qualified specialists, parents of children; requires the development of content and forms of work with them directly, work with children to transmit a positive social experience, social values, life knowledge, abilities, skills.

Key words: sociality, society, personality, social transformation, the evolution of humanity.